

ΝΙΑΟΥΣΤΑ - ΓΛΥΤΟΥΝΙΑΥΣΤΑ

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τόπου, ποῦ ἀπλώνεται ἀνάμεσα στὴ Νάουσα, τὸν Κοπανὸ καὶ τὰ Λευκάδια, μὲ ὁδήγησε στὴ μελέτη τῶν τοπωνυμίων τῆς ὁμορφῆς, εὐφορῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς περιοχῆς. Εἶναι ἀνάγκη τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας ἢ μελέτη τῶν τοπωνυμίων, ἀλλὰ εἶναι καὶ εὐχαρίστηση γιὰ τὸν ἐρευνητὴ τόσο ἑλκυστικὴ, ποῦ μπορεῖ νὰ τὸν παρασύρῃ σ' ἐπικίνδυνο κατήφορο. Ὡστόσο θὰ φανῆ, πιστεύω, πὼς μποροῦμε νὰ σχετίσουμε τὰ δύο ὀνόματα τοῦ τίτλου. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα τῆς Νάουσας, τὸ δεύτερο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα ἑνὸς χωριοῦ στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου. Τὰ ἐπίσημα ὀνόματα εἶναι τώρα Νάουσα¹ καὶ Κλειδωνιά².

Νάουσα καὶ Κλειδωνιά βέβαια δὲν σχετίζονται γλωσσικά. Ἀλλὰ τὰ παλιὰ ὀνόματά τους, ποῦ διέσωσε ἢ παράδοση ὡς τις μέρες μας, θὰ ἰδοῦμε ὅτι καὶ σχετίζονται καὶ μπορεῖ ν' ἀναχθοῦν σὲ χρόνους ἀφάνταστα παλιούς.

Ἀπροσδόκητα βεβαιώθηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα³ στὴν ἐπαρχία τῆς Νάουσας δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν Ἁγία Μαρίνα, ὅπως εἶχεν ὑποτεθῆ, ἀφοῦ ἐπιγραφή τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., ποῦ βρέθηκε πρὶν δέκα χρόνια στὸ μεγάλο τάφο τῶν Λευκαδιῶν, ἀναφέρει, ἀνάμεσα σὲ Σκυδραίους, καὶ ἕνα Μαρινιαῖο. Ἔτσι ἀποδεικνύεται ἀναντίρρητα, νομίζω, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα, τὸ Τσαρμαρίνοβο ἢ Σερμορίνοβο τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, κρατᾶει ἀπὸ τὴ Μαρινία⁴. Ἀκόμα σπουδαιότερο εἶναι

---

¹ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων καὶ Οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1963, σελ. 102. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἔκδοσις Διευθύνσεως Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν, 15, Νομὸς Ἠμαθίας, Ἀθῆναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 116 κέ.

² Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 70, Στοιχεῖα Συστάσεως κ.λ.π., 19, Νομὸς Ἰωαννίνων, Ἰανουάριος 1962, σελ. 526 κέ.

³ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 90. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, σελ. 134.

⁴ Φ. Πέτσα, Ὄναι ἐκ τῆς Ἠμαθίας, Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1961, σελ. 1 κέ., κυρίως σελ. 49 κέ., ἀλλὰ πρβ. σελ. 9, 19 κ.ά.

πὼς ἡ Μαρινία σχετίζεται μετὴν πανάρχαια ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζα, ποὺ δηλώνει τὴ θάλασσα ἢ τὰ νερά γενικά: mare.

Κάτι ὅμοιο θὰ ἰδοῦμε τώρα καὶ μετὰ δύο ὀνόματα, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν.

Ἄλλὰ πρῶτα πρέπει νὰ βεβαιώσωμε τίς γνήσιες μορφές τῶν ὀνομάτων, γιατί καὶ οἱ δύο τόποι στὴ γραπτὴ παράδοση εἶναι πολυώνυμοι.

Καὶ πρῶτα ἡ Νάουσα.

Διάφορους τύπους τοῦ ὀνόματος στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ στὰ διάφορα γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας παραθέτουν ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης καὶ ὁ Δ. Γεωργακάς¹. Σημειῶνω ἐδῶ τοὺς σημαντικότερους: Νιάουστα - Νιάγουστα - Νάουσα στὴν ἑλληνικὴ, Agoustòs ἢ Agostòs στὴν τουρκικὴ, Negostì στὴν κουτσοβλαχικὴ, Nègost στὴν ἄλβανικὴ καὶ Negòs στὴ σλαβικὴ².

Ἄπ' ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος γνήσιο, δηλαδὴ διατηρημένο ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, θεωρῶ τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ εἰδικὸς γλωσσολόγος Δ. Γεωργακάς ἔχει ἀντιρρήσεις. Ἄλλὰ τὴν ἐποχὴ, ποὺ ἔγραφε, ἀπὸ τὴν ἀποψη γλωσσικοῦ αἰσθήματος δὲν ἦταν ἀκόμα ἐξοικειωμένος μετὰ βόρεια γλωσσικὰ ιδιώματα³. Ὁ Ἀθανάσιος Μπούτουρας⁴ καὶ ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης⁵, πλησιέστεροι πρὸς τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τοῦ τόπου, ὑποστηρίζουν τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ πρῶτος ρητὰ καὶ μετὰ σχετικὴ ἔκταση, ὁ δεῦτερος ἔμμεσα, ἀλλ' ἀποτελεσματικὰ⁶.

¹ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Ἱστορία τῆς Ναούσης, σελ. 44 καὶ σημ. 1, Δ. Γεωργακάς, Ἀθηνᾶ 48 (1938), 62 κέ.

² Πρβ. Ζώτου, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται, τόμ. Δ', τεῦχος Β', σελ. 265. Μηλιάρακη, Ὀδοιπορικόν, σελ. 120. Π. Ν. Παπαγεωργίου, ΒΖ 1898, σελ. 70. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολῖνον 1941, σελ. 209. Σ. Καρατζᾶ, La dissimilation du Τ κ.λ.π., Rendiconti Istit. Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di lettere, LXXXV (1952), σελ. 4 κέ. (τοῦ ἀνατύπου). Ἀπὸ τοὺς περιηγητὰς ὁ Cousin éry (Voyage dans la Macédoine, τ. 1, Paris 1831, σελ. 68, 71 κέ.), γράφει χαρακτηριστικὰ: Gniausta.

³ Ἴδὲ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, Μαρμάρινος σαρκοφάγος κ.λ.π. στὸν τόμο Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1939, σελ. 3 (τοῦ ἀνατύπου), σημ. 1.

⁴ Ἐφημερίς «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης τῆς 14 Φεβρ. 1913.

⁵ Εὐστ. Στουγιαννάκης, ἔνθ' ἀν., σελ. 45.

⁶ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Νάουσα, στὸ Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 144, ὅπου ρητὰ ἀναφέρει, πὼς τὸ ὄνομα εἶναι «κοινῶς Νιάουστα». Πρβ. Ἀνδρέου Ἴ. Ἀρβανίτου, ἱατροῦ, Γενικοῦ Γραμματέως Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Ἡ Μακεδονία εἰκονογραφημένη, Ἀθῆναι 1909, χάρτης στὸ τέλος, ὅπου σημειώνεται ἡ πόλις μετ' ὄνομα Νιάουστα. Ἔτσι καὶ σὲ χάρτη στὸ La Macédoine et les réformes, Mémoire du Syllogue macédonien d' Athènes, Ἀθῆναι 1903.

Ὁ Στουγιαννάκης δηλαδή δέχεται μὲν πὼς στὴ γραπτὴ παράδοση εἶναι ἀρχαιότερος ὁ τύπος Νάουσα, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὀρθά, πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ Νάουσα τὸ Νιάουστα¹ καὶ ἐξηγεῖ ἐπίσης ὀρθά ἀπὸ τὸ Νιάουστα τὸν τύπο Νάουσα. Ὁ Μ. Δήμιτσας² χρησιμοποιεῖ πότε Νάουστα καὶ πότε Νιάουστα, ὄχι Νάουσα. Ἀκολουθεῖ καὶ σ' αὐτὸ ἴσως τὸν Delacoulonche³, πού γράφει πάντοτε Niausta, καὶ εἶναι πιθανὸ πὼς «καθαρίζει» μόνο λίγο καὶ πότε-πότε τὸ ὄνομα, δίνοντάς του τὴ μορφή Νάουστα.

Ἡ ἀντίρρηση τοῦ Δ. Γεωργακά εἶναι ὅτι παλαιότερη μνεΐα τοῦ ὀνόματος ἔχουμε μὲ τὸν τύπο Νάουσα. Ἀλλὰ ἡ προφορικὴ παράδοση τοῦ ὀνόματος μπορεῖ νὰ ἔχη παλαιότητα ἀρχαιότερη ἀπὸ κάθε γραπτὴ⁴.

Ἄν εἶν' ἔτσι, τότε ἡ μακεδονικὴ Νιάουστα μπορεῖ ν' ἀποσυσχετισθῆ ἀπὸ τὰ νησιωτικὰ τοπωνύμια, μὲ τὰ ὁποῖα τὴ σχετίσει ὁ Δ. Γεωργακάς⁵. Γιατὶ τὰ Νάουσα - Ἄουσα - Ἄγουσα τῶν νησιῶν οὔτε *ι* ἔχουν οὔτε *στ*. Κι' αὐτὰ εἶναι σημαντικὰ στοιχεῖα τῆς δικῆς μας Νιάουστας. Μπορεῖ δηλαδή νὰ κατέληξε νὰ γράφεται ἡ Νάουσα ὁμοια μὲ τὰ νησιώτικα ὀνόματα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχουν σχέση μετὰξὺ τους ἢ νὰ μὴ ἀνάγονται ὅλα ἐκεῖ, πού τὰ ἀνάγει ὁ Δ. Γεωργακάς. Ἐκτὸς ἂν εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθοῦν ὅλα στ' ὄνομα πού θὰ προτείνω⁶. Γιὰ τὴ Νιάουστα ἔχω πεισθῆ. Γιὰ τὰ νησιώτικα ὁμως δὲν εἶμαι βέβαιος. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἐκταθῶ πολὺ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

Ἄς ἰδοῦμε τώρα τὴν Ἑπειρωτικὴ Κλειδωνιά (ὅπως εἶναι τὸ τωρινὸ της ἐπίσημο ὄνομα). Κι' αὐτὴ εἶναι πολυώνυμη στίς γραπτές πηγές⁷. Ἀλλὰ

¹ Αὐτὸ τὸ θεωρεῖ δύσκολο καὶ ὁ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. σελ. 65, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ δυνατό.

² Μ. Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία κ.λ.π., Ἀθήναι 1896, σελ. 91 κέ.

³ Delacoulonche, Mémoire κ.λ.π., Παρίσι 1858, σελ. 32 κέ.

⁴ Πρβ. π.χ. τὸ δημοτικὸ τραγούδι: «Νὰ ἔχα κι ἐν' ἀμπελάκι μέσ' ἔς τὴ Νιάουστα». Ἀρχεῖα Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χ. 681 Α, 273, καὶ Λαογραφία, 6, 461, Σ. Ι. Βουτυρά, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, λ. Νιάουστα.

⁵ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. Πρβ. Κ. Dieterich, Β. Ζ. 14 (1905) 295.

⁶ Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τὰ σχετικὰ νησιώτικα τοπωνύμια ἀναφέρονται σὲ κρῆνη στὴν Κάρπαθο, ὀρμίσκο στὴν Κύθνο (καὶ τὰ δυὸ δηλαδή σχετίζονται μὲ τὸ νερὸ) καὶ σὲ πόλη στὴν Πάρο. Στὴν Πάρο ὁμως ἔχομε ἤδη στὴν ἀρχαιότητα ποτάμι Νέστο, ἕνα ἀπὸ τὰ τρία ὁμώνυμα ποτάμια (τελευταίως V l. Ge o r g i e v, Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse κ.λ.π., Linguistique Balkanique, 1, Σόφια, 1959, σελ. 11). Τὸ ὀνομαστότερο εἶναι τῆς Θράκης. Τὸ τρίτο ψηλά στὴν Ἰλλυρία. Ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμε, ὅτι δένονται μ' ἐνδιάμεσα τοπωνύμια, στὰ ὁποῖα προσθέτουμε καὶ τὰ δυὸ, πού μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ.

⁷ Κύριοι τύποι τοῦ ὀνόματος: Κλειδονιάβιστα, Γλιτονιάβιστα, Λιτονιάβιστα, Λιτονιάουστα. Ἀρχαιότερη μνεΐα, ὅσο ξέρω, ἔχομε σὲ Πατριαρχικὸ ἐγγραφο τοῦ 1609: «περὶ τῆς χώρας Κλιτονιάβιστας, ὅτι ἀνήκει τῇ ἐπισκοπῇ Βελᾶς, τὸ δὲ μοναστήριον τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ σταυροπήγιόν ἐστὶ πατριαρχικόν», Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, γ', 1872, σελ. 556. Ὑστερα σ' ἐπιγραφή τοῦ 1618, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα μὲ τὸν

στό στόμα τοῦ λαοῦ κύριος τύπος εἶναι: Γλυτουνιαύστα (ὁ κάτοικος: Γλυτουνιαυσνός ἢ Γλυτουνιαυστνός) καί παράλληλος τύπος: Κλειδουνιαύστα (ἀλλά ποτὲ ὁ κάτοικος δὲν ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν τύπο αὐτό, ἀντίθετα εἶναι συχνὴ αἰτιατικὴ μὲ πρόθεση, πού σημαίνει κίνηση: ζ' Γκλειδουνιαύστα, παράλληλη μὲ τὸν τύπο: στ' Γλυτουνιαύστα). Καί στοὺς δύο τύπους τὸ δεῦτερο συνθετικὸ εἶναι τὸ ἴδιο πάντοτε: -νιαύστα.

Εἶναι φανερό, νομίζω, πὼς τὸ ὄνομα εἶναι σύνθετο, μὲ δεῦτερο συνθετικὸ ὄνομα ἴδιο μὲ τῆς μακεδονικῆς Νιάουστας. Ἔγινε δηλαδὴ ὁμοία ἢ ἀνάστροφη ἐξέλιξη ὅπως: τὰ ὠτία > τὰ οὔτια > ταουτία > ταφτιά¹.

Ἄξιζει νὰ σημειωθῇ πὼς ἡ Νιάουστα ἔχει τὸ σύνθετό της: Παλιονιάουστα². Εἶναι τόπος ἐρειπίων, δυτικότερα ἀπὸ τὴν πόλη καί ψηλότερα πρὸς

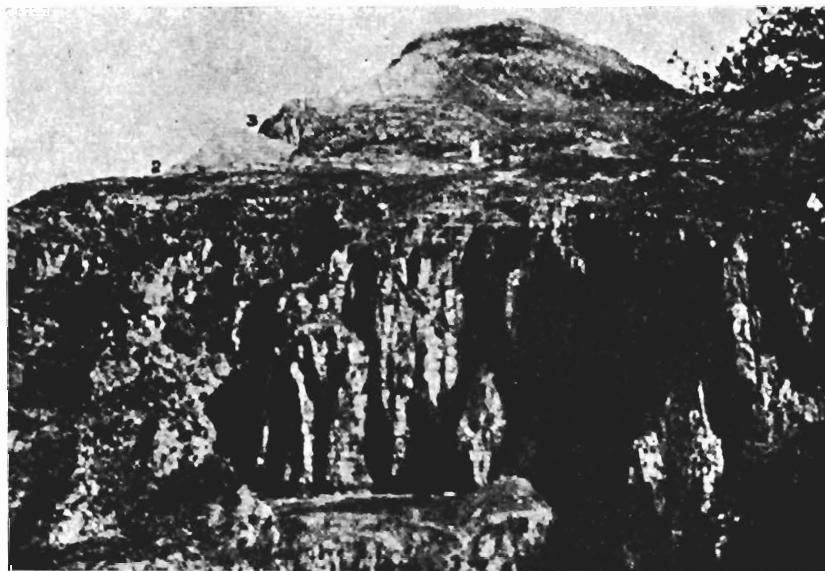

τύπο *Λιητωνιάβηστα*, Ἠπειρ. Χρονικά 9 (1934) 87, ἀριθ. 13 (Χρ. Σοῦλης). *Κλειδονάβηστα*, σὲ χειρόγραφα τῶν χρόνων γύρω στὸ 1830, Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καὶ Ἄθανασίου Ψαλλίδα, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου, μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων Ἄθαν. Χ. Παπαχαρίση, ἔκδ. Ἐταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1964, σελ. 77 καὶ 82, Clidonav[ista] στὸ Χάρτη Ε', πρβ. ὑπόμνημα εἰς Χάρτην Ε' καὶ σελ. 15, τῶν προλεγομένων τοῦ ἐκδότου. *Γλητονιάβηστα*, σὲ τρίπτυχο τοῦ 1873, Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἠπειρον εἰς Μνήμην Χρήστου Σούλη, Ἀθῆναι 1956, σελ. 88, σημ. 1. *Κλειδονιάουστα*, Ἰ. Λαμπρίδου, Περί τῶν ἐν Ἠπειρῷ ἀγαθοεργημάτων, Μέρος Πρῶτον, Ἀθῆναι 1880, σελ. 58 καὶ 59 κ.ά., ἀλλὰ πρβ. τοῦ αὐτοῦ, Ἠπειρωτικαὶ Μελέται, 8, σελ. 27 καὶ 47, ὅπου ὁ τύπος *Λιτονιάβηστα*. *Λιτονιαβήτσα*, εἶναι φανερό σφάλμα στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό, Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σελ. 603, πρβ. τοῦ αὐτοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, σελ. 84 στὴ λέξη *Κλειδονιάουστα* καὶ σελ. 113 στὴ λέξη Μυθονία. Ἀποτελεῖ ὅπωςδὴποτε λάθος καὶ ἡ καταχώριση τοῦ ὀνόματος μὲ τὴν ἀνύπαρκτη μορφή Λιστονιαβήτσα, σὲ δημοσιεύσεις ἀποτελεσμάτων ἀπογραφῶν καὶ Λεξικά, ὅπως π.χ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 742, καὶ ΜΕΕ, 16 (1931) 176. Γι' αὐτὸ, στὰ ἴδια δημοσιεύματα, δὲν καταχωρίζεται καθόλου τὸ ὄνομα μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς καθιερωμένες μορφές του. Ἀλλὰ πρβ. ΜΕΕ, Συμπλήρωμα Γ', σελ. 352, λ. Κλειδωνιά, ὅπου καὶ ὁ τύπος Κλειδονιάουστα. Ὁ καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος, γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στὸ γειτονικὸ Πάπιγκο, γράφει: *Γλυτουνιάφστα*, Γλυτουνιαφσνός, Ἠπειρ. Χρονικά, 1 (1926) 91, στὴ λ. Κάμπος καὶ σελ. 96 καὶ 97. Ὁ Χρ. Σοῦλης, Ἠπειρ. Χρονικά, 9 (1934) ἄλλοῦ (σελ. 87) γράφει *Κλειδωνιάουστα* καὶ ἄλλοῦ (σελ. 91) *Κλειδωνιάβηστα*. Τὸ ω, ἀδικαιολόγητο, ὠδήγησε στὸ ἐπίσημο τῶρα ὄνομα Κλειδωνιά, ἐπίσης ἀδικαιολόγητο. Ὁ φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς Ἄγγ. Ν. Παπακώστας, ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Ἀρτισίστα (τῶρα Ἀρίστη), γράφει πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀλήθεια *Γλυτονιαβανός* κ.τ.δ., π.χ. Α. Ν. Παπακώστα, Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ Μνημεῖα του, Ἀθῆναι 1961, σελ. 8 κ.ά. Γεννημένος κι ἐγὼ καὶ μεγαλωμένος στὴ γειτονικὴ Ἀρίστη, μπορῶ νὰ βεβαιώσω, ὅτι γνήσιοι τύποι, στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτοὶ πού μᾶς δίνει ὁ καθηγητὴς Γ. Ἀναγνωστόπουλος: *Γλυτουνιάφστα* - *Γλυτουνιαφσνός*, ὀρθότερα ἴσως γραμμένοι: Γλυτουνιαύστα - Γλυτουνιαυσνός.

¹ Ἰδὲ π.χ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Νέα Ἐστία, 33 (1943) 303-305, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Ἰδὲ π.χ. Εὐστ. Στουγιαννάκη, Νάουσα, στὸ Μακεδ. Ἡμερολόγιον τοῦ Παμ-

τὸ βουνό, τὸ Βέρμιο. Ἐκ τῆν Παλιονιάουστα κάποτε κατέβηκαν, φαίνεται, στὴν τωρινὴ Νιάουστα οἱ κάτοικοι. Μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Γλυτουνιάουστα, φαίνεται, ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Ἐκ τὸπο Νιαύστα ἀνέβηκαν οἱ κάτοικοι στὴ Γλυτουνιάουστα, γιὰ νὰ γλυτώσουν. Ἐτσι ἐρμηνεύουμε τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἔτυμολογία (ἢ παρετυμολογία) ἀπὸ τὴ λέξη κλειδί. Γιατὶ ὑπάρχει κοντὰ στὴ Γλυτουνιάουστα τοπωνύμιο Κλειδί (καὶ Πόρτες)¹. Εἶναι πραγματικὰ ἡ θέση καὶ κλειδί ὄρεινῆς διαβάσεως καὶ καταφύγιο (εἰκ. 1-2 καὶ σχέδ. 1). Ὅπωςδήποτε τώρα δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος². Γιὰ τὸ δεύτερο, νομίζω, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς Νιάουστας.

Εἰκ. 1. Ἐκ τῆν Γλυτουνιάουστας ἀπὸ νοτιοδυτικὰ, ἀπὸ τὸ Καστράκι, 1. Ἡ Γλυτουνιάουστα, 2. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ Καλύβια = Νιαύστα, 3. Πόρτες, 4. Κλειδί. Στὴ μέση τοῦ γκρεμοῦ τὰ μαντριά τοῦ Σιαμπέκα καὶ στὸ βάθος τῆς χαράδρας ἀθέατος κυλάει ὁ Βοῖδομάτης.

μακεδ. Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 114, ὅπου δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν κλάδων τοῦ Βερμίου: «Τούρλας, Παληοναούσης, Γκιώνας καὶ Βοῖδοματιοῦ» καὶ τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἱστορία τῆς Ναούσης, σελ. 15, 16 καὶ ἄλλοῦ.

¹ Ἡπειρ. Χρονικά, 1 (1926) 92 καὶ 93. Πρβ. V a s m e r, ἐνθ. ἀν., σελ. 93.

² Ἡ μορφή Λιτονιάουστα θὰ μπορούσε νὰ σχετίση τὸ ὄνομα πρὸς τὸ Λιτόχωρο. Γιὰ τὸ Λιτόχωρο ἰδὲ Ἀθηνᾶ, 48 (1938) 67 κέ. Στις ἄλλες ὑποθέσεις γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προστεθῆ καὶ μιὰ ἀκόμα: ὅτι τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι ὄνομα προσώπου ἢ οἰκογενειακὸ, Λίτος ἢ Λύτης κ.τ.τ., χαϊδευτικὸ τοῦ ὀνόματος

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος τῆς Γλυτουνιαύστας μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ περισσότερο, ὄχι γιὰ τὴν ἐτυμολογία του, ἀλλὰ γιατί προϋποθέτει χρονικὰ τὴ Νιαύστα. Ἐνδιαφέρει πρῶτα νὰ τοποθετήσωμε τὴν ὑποθετικὴ

Εἰκ. 2. Στὸ σημεῖο, πού ὁ Βοῖδομάτης βγαίνει ἀπὸ τὴ χαράδρα στὸν κάμπο, εἶναι τὸ γιοφύρι, γιὰ νὰ περάσῃ ὁ δρόμος ἀπὸ Κόνιτσα (καὶ Νιαύστα = Καλόβια τῆς Γλυτουνιαύστας) πρὸς Ἄριστη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς Ἰωάννινα. Ἐκπονη τῆς γέφυρας ἀπὸ βορρᾶ, δεξιὰ διακρίνεται λίγο τὸ Καστράκι, ἀριστερὰ ἀθέατος ὁ γκρεμὸς τῆς εἰκ. 1.

αὐτὴ Νιαύστα. Στὴ Γλυτουνιαύστα (ὕψομ. 880μ.)¹ τίποτε δὲν εἶναι ἀρχαιότερο ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀκριβέστερα ἀπὸ τὸ 17ο αἰ.

Ἡλίας, συνηθισμένο στὴν περιοχή τῆς ἠπειρωτικῆς Λιτονιαύστας τοῦλάχιστον. Πρβ. καὶ Λιτόσελο στὴ Φθιώτιδα, Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 743. Λίτος Ἀθανάσιος καὶ Λίτος Νικόλαος ἐκ Χασκόβου εἰς ἐγγραφὸν ἀπὸ 4 Ἀπριλίου 1817, Ἡπ. Χρονικά, 5, 106. Κοντὰ εἶναι ἄλλο τοπωνύμιον, πού μπορεῖ νὰ σχετισθῇ, τὸ Λιατοβούνι (ὁ Ἡλίας, ὁ Λιάς, πληθυντικός, ὡς οἰκογενειακό, οἱ Λιαταῖοι ἢ οἱ Λιαῖτες πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὸ Λιάδες (οἱ), πού δὲν εἶναι ὄνομα οἰκογενειακό, ἀλλὰ σημαίνει ὄλους ὅσοι ἔχουν ὄνομα Ἡλίας), A. P h i l i p s o n, Die griech. Landschaften II, 1, Epirus und der Pindos, Frankfurt am Main 1956, σελ. 76, σημ. 3. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ ἀρχικὸ Γ τῆς Γλυτουνιαύστας ἀναπτύχθηκε, ὅπως στὰ λάρος-γλάρος, λακῶ-γλακῶ, λημάω-γλημάω, λαμυρὸς-γλαμυρὸς κ.λ.π. Ἡ ἄλλως, κατὰ παρετυμολογίαν ἀπὸ τὸ γλυτόνω. Ὅπωςδὴποτε καμιά ἐρμηνεία τοῦ πρώτου συνθετικοῦ δὲν μὲ πείθει ἀπόλυτα.

¹ Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, ἐνθ. ἀν., σελ. 90 κέ., εἰκ. 11, ὅπου ἡ Γλυτουνιαύστα διακρίνεται ἀμυδρὰ ἀνάμεσα στὴ χαράδρα τοῦ Βοῖδομάτη (στὸ πρῶτο πλάνο) καὶ στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ (στὸ βάθος), πρβ. Χάρτη εἰκ. 2.

νεται στὸν κάμφο ὡς τὴ συμβολὴ τοῦ Βοῖδομάτη μετὸν Ἄωο ποταμὸ¹. Ἔνας τόπος, πού σήκωνε μιὰ ἔστω μικρὴ ἀρχαία πόλη. Ἴσως νὰ ἦταν ἡ προκάτοχος τῆς Γλυτουνιαύστας, τότε μετ' ὄνομα ὄχι ἐξελιγμένο στὴ μορφὴ τῆς ὑποθετικῆς Νιαύστας.

Μπορεῖ νὰ ἔχη ἱστορικὴ σχέση ἢ ὑποθετικὴ Νιαύστα τῆς Ἠπειροῦ μετ' τὴ Νιάουστα τῆς Μακεδονίας; Τίποτε δὲν βεβαιώνεται. Ἄλλὰ καὶ δὲν ἀποκλείεται. Πρῶτα πρέπει νὰ θυμίσουμε πάλι, πῶς, ἂν ἔχουμε Βοῖδομάτη στὴ Γλυτουνιαύστα, ἔχομε τὸ ἴδιο τοπωνύμιο στὴν περιοχὴ τῆς Νιάουστας. Βοῖδομάτης δὲν εἶναι συνηθισμένο τοπωνύμιο², μολονότι εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς οἰκογενειακὸ ὄνομα. Ὑστερα θυμοῦμαι πῶς τοὺς Γλυτουνιαυσνοὺς τοὺς λέμε εἰρωνικά Γκουλιάρους. Γκόλιος καὶ ἀκριβέστερα Γκουλιουπόδαρος σημαίνει τὸ γυμνοπόδαρο. Καὶ ἡ Γλυτουνιαύστα, μᾶλλον ὁ οἰκισμὸς τοῦ κάμφο, τὰ λεγόμενα Καλύβια τ'ς Γλυτουνιαύστας καὶ ἡ περιοχὴ τους λέγονται, πάλι εἰρωνικά, Γκουλιάρια (ἡ). Αὐτὸ θυμίζει τὸ ὄνομα τῶν Λευκαδιῶν τῆς Νάουσας ἐπὶ Τουρκοκρατίας: Γκολέσιανη.

θειοῦχο νερό) εἶναι: σ' τ'ς Νέλις» (πληθ.).

¹ Φ. Πέτσα, ΑΕ, ἐνθ. ἀν., εἰκ. 8.

² Ὁ τύπος τοῦ ἀρσενικοῦ γένους «Βοῖδομάτης», ἐννοεῖται ποταμὸς, εἶναι ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ τὴν ἐπίσημη. Τὸ γνήσιο θὰ ἦταν «Βοῖδομάτι» (τό, ὅπου «μάτι» σημαίνει «μάτι νεροῦ πηγῆ ἀναβλύζοντος ὕδατος», Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλῶσσης, λ. μάτι, σελ. 4497, ἀριθ. 4. Μετ' τὴ σημασίαν αὐτὴ εὐρίσκομε τὴ λέξιν σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἄντλῶ ἀπὸ τὸ Ἄρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: 1) «τ' Δουμουκοῦ τοῦ μάτ», χ. 626, σελ. 18, 2) μάτι (τό) = πηγῆ (ὑδατος), χ. Σταμ., 3) καὶ ὑποθαλάσσιον, Εὔβ. Ψαχν., χ/φον 735, σελ. 91-94, 4) Μάτι-πηγῆ παρὰ τὸ Κριτῆρι (παλαιὰ ὀροθετικὴ γραμμὴ), Ὀδοιπ. Σχινᾶ, σημ. 28, 5) Μάτι, Τριφυλ., χ. 553, σελ. 60, 6) Μάτι, Πελοπ. (Λογγ.), χ. 587, σελ. 182, 7) Μάτι, Ἀττικῆ, Ἀθηνᾶ 40, 137, 8) Μάτι, Κολυνδροῦ, χ. 569, σελ. 118, 9) «ἀπὸ τὸ Μάτι ἕως τὸ Μύλον», Κεφαλλ., Γ. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ Πράξεις, 7, 25, 10) Νίσυρος, χ. Κωνσταντινουπόλεως 223, σελ. 49, 11) «ἡ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ χανίου Σεναρλί εἰσέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μάτι (ἀλβανιστὶ Ματία), ὃν διαπερᾶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς του» (Ἀλβανία), Ὀδοιπ. Μηλιαράκη, σελ. 268, 12) Μάτια, τοπων. κοντὰ στὸν Ἄλμυρό, χ. 451, σελ. 35, 13) «μάτι, λάκκον τινα τοῦ δρόμου», 14) χ. Νίσυρ., «Μμάτια», τοπων., κτηματολ., 1828, 15) Ἀμμάτιν (τό), τοπων. Κύπρου, χ. 318, σελ. 17 καὶ θειοῦχον, Λαογρ. 6, 96. Ἰδὲ καὶ Π. Βλαστοῦ, Συνώνυμα, σελ. 293, μάτι, λ. βρύση. Ἡ μεταφορὰ παρατηρεῖται καὶ στὴν ἀρχαία γλῶσσα, π.χ. «ὡ ταυρόμορφον ὄμμα Κηφισσοῦ», Εὐρ. Ἴων 1261, πρβ. Ὠρωπός, Ἀσωπός καὶ μάλιστα Ταυρωπός. Τὸ Βοῖδομάτι, ὡς σύνθετο, νοεῖται ὅπως ἀνάλογα παραδείγματα, πού ἀντλῶ πάλι ἀπὸ τὸ Ἄρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ: βοῖδόσπιτο, βοῖδοκάλυβο, βοῖδοκέλλι, βοῖδολίβαδο, βοῖδόμαντρα, βοῖδομάντρι, βοῖδοσταλός, βοῖδότοπος, βουότοπος κ.τ.τ. Ἰδιαιτέρα ἀξιοσημεῖωτο τὸ «βοῖδονέρι» στὴ Στερεὰ (Αἰτωλία), «ὕδωρ περιέχον ἀσβεστούχους οὐσίας πινόμενον μόνον ὑπὸ τῶν βοῶν». «Βοῖδομάτι» εἶναι δυνατόν, κατὰ ταῦτα, νὰ σημαίνῃ τὸ «μάτι τοῦ νεροῦ», ὅπου ποτίζονται (καὶ ἐν συνεχείᾳ σταλιζοῦν) τὰ βόδια.

Δέν εἶμαι βέβαιος, ἂν σημαίνει τὸ ἴδιο¹, καί, πάντως, οἱ συνθήκες, πού ἐπέβαλλαν στοὺς καμπίσιους νὰ γυρνοῦνε γυμνοπόδαροι, ἔδωσαν ἀφορμὴ ἴσως στοὺς ἀρχοντικούς Ζαγορήσιους τῶν βουνῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ἀστοὺς τῆς Νιάουστας, νὰ καταφρονοῦν τοὺς καμπίσιους. Ὅπως δὴ ποτε μεταφορὰ τῶν δύο τοπωνυμίων (Νιάουστα=Νιαύστα καὶ Βοῖδομάτης) ἀπὸ μετανάστες στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δέν ἀποκλείεται. Ἄλλὰ θὰ ἰδοῦμε, πιστεύω, πὼς τὸ Νιάουστα - Νιαύστα μπορεῖ νὰ εἶναι ὅπως δὴ ποτε πολὺ παλιότερο ὄνομα ἀπλωμένο² σ' ὄλο τὸ βαλκανικὸ χῶρο, ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ προϊστορικὰ ἀκόμα.

Πρὶν καταλήξουμε ὅμως στὸ συμπέρασμα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τίς ὑποθέσεις, πού διατυπώθηκαν ὡς τώρα, γιὰ τὴν ἐτυμολόγησι τῶν ὀνομάτων.

Ἡ Ἠπειρωτικὴ Γλυτουνιαύστα, λιγώτερο γνωστὴ, δέν ἀπασχόλησε τοὺς γλωσσολόγους, οὔτε τὸν πλησιόχωρο καθηγητὴ τῆς Γλωσσολογίας Γ. Ἀναγνωστόπουλο, ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ. Στοὺς διαφόρους τύπους τῆς Ἠπειρωτικῆς Γλυτουνιαύστας (Γλυτουνιαύστα, Κλειδουνιαύστα κ.λ.π.) ἐξυπακούεται ἡ ἐτυμολόγησι τοῦ πρώτου συνθετικοῦ μόνο. Μὲ τὸ δεύτερο συνθετικὸ δέν ἀσχολήθηκε κανένας Ἕλληνας ἐρευνητής. Μόνον ὁ Μ. Vasmer ἐπρότεινε, γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ὀνόματος Γλυτουνιαύστα, ὑποθετικὸ σλαβικὸ ὄνομα *Ljutonežisče καὶ ἄλλους γιὰ τὴ Νιάουστα ἀρχικούς τύπους ὑποθετικούς Négoğoščā-Negogostb². Ἄλλὰ ἡ βέβαιη σχέση τῆς Γλυτουνιαύστας μὲ τὴ Νιάουστα ἀποκλείει τὴ μιὰ ἀπὸ τίς δύο ἐτυμολογήσεις ὅπως δὴ ποτε, ἂν ὄχι καὶ τίς δύο.

Γιὰ τὴ Νιάουστα πρῶτος ὑπέθεσε ἀρχικὸ ὄνομα Νέα Αὐγούστα ὁ Leake³. Ἡ ὑπόθεσις δέν στηρίζεται πουθενά, παρὰ μόνο στὰ ὁμόηχα ξενικά ὀνόματα τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα, πιστεύω, θὰ φανῆ, ὅτι εἶναι ὕστερες ἐξελίξεις ἀρχικοῦ τύπου πολὺ ἀρχαιότερου ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐν τούτοις ἡ ἐτυμολογία γίνεται δεκτὴ σήμερα ἀπὸ ὅλους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γεωργακᾶ καὶ τὸν Vasmer, τῶν ὁποίων τὴ γνώμη ἀναφέραμε. Ἡ συσχέτισις τώρα τῆς Νιάουστας μὲ τὴ Γλυτουνιαύστα ἀποκλείει, νομίζω, καὶ τὴν ὑποθετικὴ Νέα Αὐγούστα. Ἐξ ἄλλου, ἂν ἡ Νιάουστα ἦταν σύνθετο ὄνομα, ἡ Παλιο-

¹ Ὁ Μ. Δήμιτσας γράφει Γκολτζούσιανι καὶ κατὰ λάθος ὑπάγει τὴν περιοχὴ στὴν Ἄλμωπια, Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία κ.λ.π., σελ. 325, ἀλλὰ πρβ. αὐτ. σελ. 43 καὶ Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 15, Νομὸς Ἡμαθίας, Ἀθήναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 135. Gališan σὲ αὐστριακὸ ἐπιτελικὸ χάρτη, 1:200.000, τοῦ ἔτους 1904.

² Μ. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολῖνον 1941, σελ. 40 καὶ 209.

³ Ἐτυμολογίαι τοῦ ὀνόματος Νάουσα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία τελευταῖα στοῦ Γ. Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμ., Ι, σελ. 53 κέ., ἀλλὰ πρβ. βιβλιοκρισίαι Γ. Ι. Θεοχαρίδη, Μακεδονικά 5 (1961-62) 495 κέ.

νιάουστα και ἡ Γλυτουνιαύστα θὰ ἦταν πολυσύνθετα, και αὐτὸ φαίνεται ἀπίθανο.

Ἄν ἀποκλείσουμε τις ἐτυμολογήσεις τοῦ Leake, τοῦ Vasmer και τοῦ Γεωργακά και κρατήσουμε τὴ γλωσσικὴ σχέση Νιάουστας και Γλυτουνιαύστας, εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθοῦμε ἕν' ἀπὸ τὰ δύο: μεταφορὰ τοῦ ὀνόματος (ἀπὸ τὴν Μακεδονία στὴν Ἡπειρο ἢ, ἐννοεῖται, ἀντίστροφα) ἢ κοινὴ καταγωγή γιὰ τὰ δύο ὀνόματα. Στὴ δευτέρη περίπτωση τὸ ἀρχικὸ ὄνομα θὰ πρέπει νὰ εἶναι σημαντικό, δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ σημαίνει κάτι, ποὺ ὑπάρχει και στοὺς δύο τόπους.

Αὐτὸ τὸ κάτι, νομίζω πὼς εἶναι τὸ ποτάμι (γενικότερα τὰ πολλὰ νερά) και τὸ Νιαύστα ἢ Νιάουστα πρέπει νὰ σχετισθῆ με τὸ ὄνομα ποταμῶν (Νέστος) και ἄλλων ὑγρῶν στοιχείων (λίμνη Νεσσωνίς κ.λ.π.), ποὺ τὰ συναντοῦμε ἀπὸ ἀρχαιστάτους χρόνους ἀπλωμένα στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο.

Ἡ Νιάουστα εἶχε ἀνέκαθεν και ἔχει ἑλληνόφωνο πληθυσμὸ. Ἡ Γλυτουνιαύστα ἐξ ἄλλου και τὰ γειτονικὰ χωριά, ὅσο ξέρομε, εἶχαν ἀνέκαθεν ἀποκλειστικὰ ἑλληνόφωνο πληθυσμὸ κι ἄς εἶναι μόνο 2 ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὰ σύνορα τὰ τωρινὰ με τὴν Ἀλβανία. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ ξενίζη ἢ διατήρηση ἀρχαίων ὀνομάτων μαζί με τὴ γλώσσα γενικά μέσα στοὺς αἰῶνες, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Ἄλλωστε ὁ Eqrem Çabey¹ ἔδειξε πὼς και οἱ Ἀλβανοὶ διατηροῦν πολλὰ τοπωνύμια ἀρχαῖα στὴ σημερινὴ τους γλώσσα ὅπως Shar (Σκάρδος), Shkup (Σκόπια, Scupi), Shkoder (Σκὸδρα, Scodra), Lesh (Λισσός, Lissus), Drisht (Drivastum), Durrës (Δυρράχιον, Dyrrachium), Kunavljë (Κανδαουῖα, Candavia), Drin (Δρίνος, Drinus), Buenë (Barbanna), Mat (Mathis), Ishm (Isamnus), Çam (Θάμις, Thyamis). Τὴν ἐξέλιξη τῶν τύπων ὁ Çabey παρακολουθεῖ με τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς τῆς ἀλβανικῆς γλώσσας.

Ἐξ ἄλλου παραδείγματα διασπορᾶς ταυτοσήμων ὀνομάτων στὸ βαλκανικὸ χῶρο ἔχομε κι ἄλλα, π.χ. Βούνομος, Βοῦνος, Βουχαίτιον, Βούνιμος κ.τ.θ., ποὺ ἡ «ἰλλυρομανία» τοῦ Krahe τὰ θέλει ἰλλυρικά². Ἀλλὰ τώρα πιά ἡ «γλώσσα τῶν Ἰλλυριῶν» ἔχασε και τὴ μόνη γραπτὴ πηγὴ τῆς, τὴν περίφημη ὀλιγόλογη ἐπιγραφή πάνω σὲ δακτυλιόλιθο. Ἐνας Ἀλβα-

¹ E. Çabey, Τὸ πρόβλημα τῆς ἐντοπιότητος τῶν Ἀλβανῶν κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν τοπωνυμῶν (ἀλβανικά), τὸ ξέρω μόνο ἀπὸ βιβλιοκρισία (Bibliotheca Classica Orientalis, 5 Jahrgang, Βερολίνον 1960, στήλη 20). Πρβ. E. Çabey, The Ancient Home of the Albanians in the Balkan Peninsula κ.λ.π., στὸ Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës, 1 (1962). Γιὰ τὴ συνέχεια τῶν ὀνομάτων Ἀῶος-Βοοῦσα-Βωβοῦσα ἰδὲ A. Γ. Τσοπανάκη, Ἑλληνικά 13 (1954) 191.

² H. Krahe, Die Sprache der Illyrier I, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 82, 101 και 105, ἀλλὰ πρβ. Ph. Petsas, Pella κ.λ.π., Balkan Studies, 1 (1960) 113 και V. Pisanì, Enciclopedia Classica, II, V, σελ. 14.

νός γλωσσολόγος και μία Βουλγάρα αρχαιολόγος απέδειξαν ότι η «ιλλυρική» επιγραφή είναι ελληνική¹.

¹ Άλλα διάσπαρτα τοπωνύμια είναι τὰ Σκύδρα, Σκόδρα, Σκυδρέων πόλις κ.λ.π., Βρύγοι, Βρυγηίδες νήσοι κ.λ.π., Τραλλία και Τράλλεις κ.ἄ.².

² Ο Στέφανος Βυζάντιος, ὁ Σκύλαξ και ὁ Ἄπολωνιος ὁ Ρόδιος μᾶς πληροφοροῦν ὅτι και στήν Ἰλλυρία ὑπῆρχε ποταμός Νέστος και ὁμώνυμη πόλη, ἀπό τὰ ὁποῖα προῆλθαν τὰ ἔθνη Νεστοί, Νέστιοι, Νεσταῖοι³. Δέν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ σχετισθοῦν τοπικά με τὴ Γλυτουνιάουστα ἢ, πολὺ περισσότερο, με τὴ Νιάουστα. Ἄλλὰ δείχνουν πὼς ὁ Νέστος, τὸ ποτάμι τῆς Θράκης, δέν ἦταν μοναχὸς του στὰ Βαλκάνια⁴. Ἔρχονται στὸ νοῦ ἀκόμα:

¹ E. Chambej, Ἐπιγραφή σὲ δακτυλιόλιθο ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἄλβανία (ἀλβανικά) στὸ Buletin për Shkencat Shqërore, 2, 2, 1957, σελ. 122-126 και L. Ognenova, Ἡ «ιλλυρική» επιγραφή ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἄλβανία (βουλγαρικά), στὸ Studia in honorem acad. D. Dečev, Σόφια 1958, σελ. 333-341, Πρβ. Bibliotheca Classica Orientalis 5 (1960) στ. 339, και 6 (1961) στ. 321 και G. Daux, BCH 88 (1964), σελ. 679.

² H. Krahe, Die alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 6 κέ. και ἄλλου, τοῦ Ἰδίου, Lexicon κ.λ.π., λ. Βούνομος. Ἰδὲ και τὰ σχετικὰ λήμματα στήν PW, RE και λ. Thrake, αὐτ. VI A1, στ. 415 κέ. και τελευταίως Φ. Πέτσα, Ὠναί ἐκ τῆς Ἡμαθίας, AE 1961, σελ. 44 κέ.

³ Στεφ. Βυζ. λ. Νέστος, πόλις και ποταμὸς Ἰλλυρίας, τὸ ἔθνη Νέστιος, ὡς Ἄρτεμίδωρος δευτέρω γεωγραφουμένων, και Νεστὶς ἡ χώρα. Σκύλαξ 22: «...παράπλους δὲ ἐστὶ τῆς Βουλινῶν χώρας ἡμέρας μακρᾶς ἐπὶ Νέστον ποταμόν. 23: ΝΕΣΤΟΙ: Ἐπὶ δὲ Νέστον πλοῦς ἐστὶ κολπῶδης, καλεῖται δὲ Μάνιος ἅπας οὗτος ὁ κόλπος... Εἰσὶ δὲ ἐν τούτῳ τῷ κόλπῳ νῆσοι Προτεραί, Κρατειαί, Ὀλύντα. 24: ΜΑΝΙΟΙ: Ἐπὶ δὲ Νεστῶν ἐστὶν ὁ Νάρον ποταμός... Οὗτοι δὲ εἰσὶν Ἰλλυριοὶ ἔθνος Μανιοί». (Πρὸς τὸν Μάνιον και Μανιοῦς πρβ. Φ. Πέτσα, Ὠναί ἐκ τῆς Ἡμαθίας, AE 1961, σελ. 7 κέ. Πρὸς τὸ ὄνομα τῆς νήσου Ὀλύντα πρέπει νὰ παραβληθῆ ἡ Ὀλυνθος), Ἀπολλώνιος Ρόδιος, Ἀργοναυτικά IV, στίχ. 337: «μέσσα Σαλαγγῶνος ποταμοῦ και Νέστιδος αἴης», στίχ. 1214-5: «...κεῖθεν δὲ Κεραῦνια μέλλον Ἀβάντων οὄρεα, Νεσταίους τε και Ὠρικὸν εἰσαφικέσθαι». Σχόλια εἰς Ἀπολλ. Ῥόδιον IV, 1215: «Τοὺς Νεσταίους Σκύλαξ φησὶν ἔθνος Ἰλλυρικόν, ἀπὸ τούτων περίπλους ἐστὶν εἰς τὸν κόλπον Μάνιον. Και Ἐρατοσθένης ἐν τρίτῳ γεωγραφουμένων φησί, μετὰ Ἰλλυρίους Νεσταῖοι». (Οἱ κώδικες ἔχουν Νεστοί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Klausen, ἐκδ. Βερολίνου 1831, σελ. 282). Περὶ τῶν Νεστῶν ἢ Νεσταίων PW, RE, XVII, 1, στ. 107, λ. Nesti. Πρβ. αὐτ. λ. Nestius. Ἰδὲ και Δ. Εὐαγγελεῖδη, Ἑλληνικά 15 (1957) 255. PW, RE XVII, 1, λ. Nestus στ. 139 κέ. (1 και 2), ὅπου και ἡ σχετικὴ πρὸς τὴ θρακικὴ προέλευση τοῦ ὀνόματος βιβλιογραφία. Θρακικὸ θεωρεῖ τὸ ὄνομα και ὁ H. Krahe, Die Alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 7. Πρβ. τοῦ ἰδίου Lexicon κ.λ.π., σελ. 80, λ. Nezos, ὅπου σχετίζει τὸ ὄνομα Νέζος πρὸς Νέστος. Πρβ. αὐτ. λ. Νέστος (2). Τὸ ὄνομα Νέστος σχετίζεται πρὸς τὴ ρίζα net- τοῦ ρήματος νοτέω, PW, RE, VI A, 1, στ. 412, ἀλλὰ πρβ. Linguistique Balkanique IV, 1962, σελ. 5 κέ. πρὸς Ζῖνα Antika 15 (1965), σελ. 41 κέ. (K. Vlahov).

⁴ Ἰδὲ και ἄνωτ. σελ. 83 σημ. 6.

1. Ὁ Νέστος, ποῦ ἦταν ποτάμιος θεός, πατέρας τῆς Καλλιρρόης¹.
2. Ὁ Νέσσων, ἥρωσ, καὶ ἡ Νεσσωνίς, πόλη καὶ λίμνη τῆς Θεσσαλίας².
3. Ὁ Νέσσοσ ἢ Νέστος, γυιὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Θετίδος³.
4. Κένταυρος Νέσσοσ⁴, κ.λ.π.⁵.

Ἐξ ἄλλου τῆ δημοτικότητα τοῦ ὀνόματος Νέστος δείχνουν καὶ τὰ ὀνόματα προσώπων, ὅπως Νεστοκράτης, Νεστόπουρις, Νέστις, Ἡρονέστος, κ.τ.ό.⁶

Ἀπὸ τὸν τύπο Νέστος - Νέστα στοὺς τύπους Νάστος - Νάστα μᾶς ὀδηγεῖ ὁ Στέφανος Βυζάντιος: «*Νάστος, πόλις Θράκης, γράφεται καὶ Νέστος*· Ἀπολλόδωρος δευτέρα περὶ γῆς»⁷. Ὑστερα ἔρχεται ἡ Νευστόπολις

¹ Σ τ έ φ. Β υ ζ. λ. Βιστωνία.

² PW, RE, XVII, I, στ. 79, λ. Nesson καὶ Nessonis, πρβ. τελευταία V l. G e o r g i e v, Die altgriech. Flussnamen, Σόφια 1958, σελ. 35, ὅπου γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὰ ποτάμια νοτίως τῆς γραμμῆς Ἀλιάκμονος - Ἄψου, αὐτ. σελ. 3.

³ Γι' αὐτὸν προτείνεται ἄλλη ἔτυμολογία, PW, RE, XVII, I, στ. 81 (Karl Keyser), ἀλλὰ πρβ. παρακάτω στὴν ἴδια στήλη (Oldfather). Γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν μορφῶν Νέσσοσ - Νέστος, πρβ. Βυβασσός - Βυβαστός - Βυβάστιον κ.λ.π. (Σ τ ε φ. Β υ ζ.)

⁴ Βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἔτυμολογία καὶ ἐπιφυλάξεις τοῦ Wm. A. Oldfather ἰδὲ PW, RE, ἔνθ. ἄν. Πρβ. N. Jokl στὸ λεξικὸ τοῦ M. E b e r t, Reall.d.Vorgesch., I, 1924, λ. Albaner, σελ. 90, καὶ R o s c h e r, Myth. Lex. II, I, λ. Kentauren, στ. 1058 καὶ 1072 κέ.

⁵ Ὑπάρχει σύγχυση στὰ κείμενα ἢ ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ κατανοήσουμε πολλές φορές, P. Levêque, Pyrrhos, Παρίσι 1957, σελ. 158 κέ. (πρβ. αὐτ. σελ. 69, σημ. 5, καὶ βιβλιογραφία στῆ σελ. 159, σημ. 1), Παυσανίου I, X, 2, ἔκδ. N. Παπαχατζῆ, σελ. 112-113. Τῆ συσχέτιση τῆς ἐπίσης πολυώνυμης Ναίσσοῦ τῆς Ἄνω Μυσίας δὲν τὴν ἐπιχειρῶ. Ἄναφέρεται ὡς Νέσσοσ ἢ Ναίσσοσ ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο, Γεωγραφία III, 9, ἔκδ. Noble, ὅπου καὶ ὁ ποταμὸς γράφεται Νέσσοσ, αὐτ. κεφ. ιγ', πρβ. PW, RE XVI, 2, στ. 1589 κέ., καὶ D. Detschew, Die thrak. Sprachreste, Βιέννη 1957, σελ. 326 κέ. Ὁ D e t s c h e w ἐξ ἄλλου (αὐτ. σελ. 299 κέ) δέχεται ὅτι οἱ τρεῖς μορφές τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ Νέστου σημαίνουν ὄχι ἀντικατάσταση θρακικοῦ ἀπὸ ἑλληνικό, ἀλλὰ μεταβολὴ τοῦ θρακικοῦ ὀνόματος μὲ τὸν καιρὸ: Νέσσοσ (γιὰ πρώτη φορά στὸν Ἡσίοδο, Θεογ. 341), Νέστος (πρῶτα στὸν Ἡρόδοτο 7, 109) καὶ τελευταία Μέστος (στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ). Δὲν μ' ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἡ προϊστορία τῶν ὀνομάτων. Ὁ καθηγητὴς N. Ἀνδριώτης ἔδειξε ἀπὸ ποῦ ξεκινοῦν, σὲ τί ἀποβλέπουν καὶ ποῦ φθάνουν πολλές φορές οἱ σχετικὲς θεωρίες, N. Ἀνδριώτης, Ἡ Γλῶσσα καὶ ἡ Ἑλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952, καὶ τ ο ὐ ἰ δ ῖ ο υ, Οἱ Προέλληνες, Θεσσαλονίκη 1953. Τὸ θέμα μας εἶναι περιορισμένο στὴ συσχέτιση: Νιάουστιας - Γλυτουνιαύστιας πρὸς Νέστο - Νάστα - Ναυστάπολη κ.τ.τ.

⁶ Ἰδὲ π.χ. B e c h t e l, Die histor. Personenn. σελ. 329, πρβ. L. R o b e r t, Études épigraphiques et philologiques, Παρίσι 1938, σελ. 202, σημ. 2., Γ. Μ π α κ α λ ἄ κ η, Προανασκαφικὲς ἔρευνες στῆ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958, σελ. 80.

⁷ Σ τ έ φ. Β υ ζ. λ. Νάστος, Πρβ. Σ ο υ ἰ δ α, λ. Ναστὸν «...Νάστος μέντοι βαρυτόνος πόλις Θράκης, ἢ ἐλέγετο καὶ Νέστος». Σ' αὐτὰ ὁ E. O b e r h u m m e r (PW, RE, XVI, 2, στ. 1795) προσθέτει: «Die Variante der Schreibung läst vermuten, dass es sich um einen Ort am Flusse Nestos handelt». Πρβ. M. E b e r t, Reall. der Vorgesch., XIII, 1929, σελ. 285, καὶ D. D e t s c h e w, Die thrak. Sprachreste, σελ. 331, λ. Νέστος.

τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτη καὶ ἡ Ναυτζάπολις τοῦ Εὐφραιμίου Μοναχοῦ¹. Εἶναι διδακτικὰ κυρίως γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ου (στὴ Μακεδονικὴ Νιάουστα), τοῦ φ (στὴ -νιαύστα), τοῦ g στὰ ξενόφωνα ὀνόματα τῆς Νιάουστας. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ταυτόσημα δημιουργήματα τῆς γλώσσας, πού ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ υ τῆς διφθόγγου στὴ Νευστόπολη καὶ τὴ Ναυτζάπολη. Ὅμοια παραδείγματα διφθογοποιήσεως ἢ ἀντίστροφα ἀπὸ δίφθογγο ἀπλοποιήσεως ὑπάρχουν κι ἄλλα: π.χ. Ταλάντιοι - Ταυλάντιοι², θερμάστρα - θερμαύστρα³, Basta - Bausta⁴ κ.λ.π.

Ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα ἴσως δὲν πείθει μόνη της. Ἐδῶ μάλιστα δὲν παραθέσαμε ὅλες τὶς μαρτυρίες καὶ δὲν ἀναπτύχθηκαν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα. Θὰ προστεθοῦν κι ἄλλα, μαζί μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας, στὴν προσεχῆ, ἐλπίζω, δημοσίευση τοῦ μεγάλου τάφου κοντὰ στὰ Λευκάδια τῆς Νάουσας. Ἐδῶ, νομίζω, δύο πράγματα βεβαιώθηκαν: α) σίγουρη σχέση τῆς Νιάουστας μὲ τὴν Ἠπειρωτικὴ Γλυτου-νιαύστα καὶ β) πιθανὴ κοινὴ καταγωγὴ τους ἀπὸ Νέστα > Νάστα > Ναύστα=Νάουστα > Νιάφστα=Νιάουστα > Νιάγουστα > Νιάγστα⁵. Βγαίνουν ἀπὸ δῶ οἱ ξενικὲς μορφὲς τοῦ ὀνόματος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τελευταῖες στὴ σειρά.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

¹ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Λειψίας 1903, σελ. 78, 21, καὶ σελ. 118, 16. Εὐφρ. Μοναχός, στίχ. 9032-9035. Δὲν μπορῶ νὰ ἐντοπίσω ἢ σχετίσω τὰ τοπωνύμια. Χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ μόνο σὰν μορφὲς λέξεων. Ἴδὲ Στ. Κυριακίδην στὴν ΕΦΣΠ Θεσσαλονίκης, 3 (1934) 455, σημ. 4, καὶ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, VII, σελ. 494, 25 καὶ 518, 15.

² H. Krahe, Die alten balkanillyr. Namen, σελ. 70 καὶ 81, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα. Πρβ. αὐτ. σελ. 38 καὶ τοῦ ἰδίου, Lexicon κ.λ.π. σελ. 160, σημ. 2, ὅπου κι ἄλλη βιβλιογραφία. Προσφάτως REG 74 (1961), Bull. Épigr., ἀριθ. 250.

³ Mnemosyne 1927, 104-108. Hesperia 27 (1958), σελ. 219 κέ. (Amyx) καὶ αὐτ. σελ. 325 κέ. (Stamires). REG 73 (1960), Bull. Épigr. ἀριθ. 94. πρβ. βαρβαρισμοὺς στὸν Ἀριστοφάνη (Ὀρνιθες, 1678): κόρανα, βασίλιναῦ, Ἐλεύνης, BCH 86 (1962), σελ. 2 κ.έξ.

⁴ N. Valmin, Messapisches in Messenien, Δράγμα M. Nilsson, σελ. 493, ὅπου καὶ ἄλλη βιβλιογραφία. H. Krahe, Die Sprache der Illyrier, Μέρος πρῶτον, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 28, ἀλλὰ πρβ. I. I. Russu στὸ Dacia, N.S. II, 1958, σελ. 518, ὅπου διατυπώνεται ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Krahe. Τελευταῖα J. Kalléris, Les anciens Macédoniens, II, σελ. 344, σημ. 1 (ὕπὸ ἐκτύπωση).

⁵ Ἀνάλογο φαινόμενο στὴν ἑλληνικὴ τὸ ἀγναντεύω, τ' αὐγὰ κ.τ.δ., M. Τριανταφυλλίδη, ἔνθ. ἀν.